

DĖSTYTOJO ASMENYBĖS VAIDMUO BŪSIMOJO MOKYTOJO RENGIMUI (ŽVALGOMOJO POBŪDŽIO TYRIMAS)

S. K R E G Ž D Ė

Žinomi tarybinės aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo sistemos laimėjimai. . .

Kartu daug ką šioje sistemoje galima ir reikia gerinti. (Iš TSKP CK ataskaitos TSKP XXVI suvažiavimui)

Problema. Ieškant rezervų aukštos kvalifikacijos specialistams ruošti, nemažai dėmesio skiriama mokymo planų, mokymo bazės, metodikų klausimams ir bene mažiausiai – dėstytojo asmenybei. Jeigu ir buvo kalbama apie dėstytojo asmenybės vaidmenį specialisto formavimui aukštojoje mokykloje, tai dažniausiai remiantis ne kokiais nors specialiais tyrimais, o empirine patirtimi, žymių žmonių pasisakymais bei bendrojo lavinimo mokyklos mokytojo asmenybės tyrimų dėsningumais, juos perkeliant į aukštąją mokyklą.

Tik pavyzdinga asmenybė gali suformuoti į save panašią asmenybę. Šia aksioma nėra pagrindo netikėti. V. Lenino mintys apie lemiantį lektorių sudėties vaidmenį (1), N. Krupskajos ir M. Kalinino teiginiai, akcentuojantys didelius reikalavimus pedagogo asmenybei, auklėjančiai savo pavyzdžiu (3, 2), A. Makarenkos pedagoginis palikimas – tai įtaigūs argumentai (7).

Šiuo požiūriu visiškai tokia pati ir tikslųjų mokslų žymių specialistų pozicija. Pavyzdžiui, A. Einšteinas teigė: „[Žymiųjų žmonių moralinės vertybės, reikia manyti, turi didesnę reikšmę kartoms ir istorijos eigai, negu grynai intelektiniai pasiekimai“ (4).

Mums gerai pažįstamas, neabejotinai talentingas aukštosios mokyklos pedagogas technikos mokslų

specialistas prof. A. Novodvorskis rašė: „Kai kurių mokslininkų teisėtą nerimą kelia ir tai, kad vienos ar kitos profesijos atstovai linkę matyti alfa ir omega tik savo profesinėse žiniuose, visiškai pamiršdami žmogaus asmeninių savybių svarbą“ (4).

Jeigu pamėgintume surinkti gana gausiuose profesinės, memuarinės bei grožinės literatūros šaltiniuose atspindėtą empiriniu keliu sukauptą medžiagą apie aukštosios mokyklos idealų profesorių, docentą, dėstytoją, asistentą, kuris suteikė reikšmingus impulsus atitinkamų sričių specialistų asmenybių formavimuisi, matyt, galėtume sudaryti tokį modelį: idealus medicinos profesorius privalo turėti idealaus gydytojo bruožus, idealus technikos disciplinų profesorius – idealaus inžinieriaus bruožus, idealus pedagoginio instituto filologas, matematikas, fizikas – idealaus literatūros, matematikos, fizikos mokytojo bruožus.

Ar galime šio modelio hipotezę patikrinti? Ar tai ne per daug dideli reikalavimai aukštosios mokyklos dėstytojui? Tai reikia padaryti dar ir dėl to, kad memuarinėje bei grožinėje literatūroje, prisiminimuose, svarstant savosios Alma mater dėstytojus, gausu ir kitokios informacijos: tas ar anas dėstytojas turėjo vienokių ar kitokių žmogiškų silpnybių, tačiau savo dalyką puikiai išmanė, negalime jo užmiršti... Tuo labiau atrodytų atleistinos gero dalyko mokovo žmogiškosios silpnybės, jeigu atkreiptume dėmesį į studento amžiaus psichologines ypatybes: jis ne vaikas, ne paauglys, kuris kopijuoja savo idealą, jis geba atsirinkti tai, kas jam tinka, ir atsisakyti to, kas jam nenaudinga.

Deja, šiuo atžvilgiu arbitru dar negalime pasitelkti jauno aukštosios mokyklos pedagogikos mokslo su suformuluotais dėsniniais, tenka samprotauti patiems.

Pirmiausia verta prisiminti asmenybės, ypač charakterio formavimosi dėsninumus. Jau vadovėline tiesa tapo tai, kad didžiausią reikšmę charakterio formavimuisi turi pročių ir sekimo, mėgdžiojimo automatizmai. (Kiek mažiau reikšmingi konflikto ir nuostatos automatizmai.) Taigi idealų mokytoją (jis iš tiesų turėtų būti idealus, be jokių nuolaidų, nes

vaikai, paaugliai jį kopijuoja) formuojantis pedagoginio instituto dėstytojas gali įtvirtinti būsimam mokytojui tik tuos įpročius, kuriuos jis pats turi. Sistemingas dėstytojo punktualumas, reiklumas, žodžio laikymasis, nuoširdumas, geranoriškumas, pedagoginis taktas, platus akiratis formuoja šias ir būsimą mokytojo savybes. Atitinkamos dėstytojo nuostatos, pažiūros į politinius įvykius, gyvenimo reiškinius, į mokytojo profesiją, jeigu dėstytojas yra autoritetas, teigiamos ir studentui.

Jeigu šių teigiamų savybių dėstytojas neturi, ko tektų laukti? Matyt, kad studentas būtų idealesnis už dėstytoją, atmestų dėstytojo silpnybes ir priimtų jo privalumus.

Kokia padėtis yra iš tikrųjų? Čia samprotavimų jau nepakanka, reikia tyrimų, kurių pradus vienur ar kitur pastebime.

Antai Western Ontarijo universitete Kanadoje prieš keletą metų pradėta tirti universiteto profesoriai. Šiuo tyrimu remiantis, XXII pasauliniame psichologų kongrese Leipcige buvo padarytas pranešimas su kai kuriais duomenimis. Ištyrus arti 100 profesorių, pastebėta, kad, remiantis daugeliu parametru, juos galima suskirstyti į gerus dėstytojus ir gerus mokslininkus tyrinėtojus. Vieni ir kiti gana ryškiai skiriasi. Nurodoma: „Jei pirmieji yra kolektyvūs, mėgsta bendrauti, reikalauja dėmesio, reiškia mintis vaizdžiai, siekia atviro pritarimo, objektyvūs, ekstravertiški, demonstruoja savo pirmumą, tai antrieji ambicingi, nepriklausomi, atkaklūs, linkę dominuoti, pakantūs, smalsūs žinioms ir pastovių emocijų“ (5). Nustatyta nedidelė grupė profesorių, kurie yra prasti dėstytojai ir kartu prasti mokslininkai tyrinėtojai.

Neabejotina, kad dėstytojų pedagogų ir dėstytojų mokslininkų yra kiekvienoje aukštojoje mokykloje. Intuityviai puikiai suvokiame, kad taip yra ir Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute. Be abejo, šios asmenybės turi savo nuostatas ir mokytojo profesijos atžvilgiu. Tačiau čia jau reikia specialaus tyrimo.

Tyrimo uždaviniai ir metodika. Remdamiesi jau antrąjį dešimtmetį perkopusiais instituto studentų

profesinio kryptingumo tyrimais, nustatėme, kad apie 40% studentų būti mokytojais nenori, tai yra neturi profesinio pedagoginio kryptingumo (6); mums atrodė aktualu pažiūrėti, kaip, studentų nuomone, mokytojo profesijos atžvilgiu nusiteikę jų dėstytojai. Studentų nuostatų sutapimas su autoritetingo dėstytojo nuostatomis, be abejo, jas dar sustiprina. Tai gi, jeigu minėti 40% studentų, nenorinčių būti mokytojais, suvokia, jog ir dėstytojai prastai vertina mokytojo profesiją, tai ši nuostata dar labiau įsitvirtina.

Buvo atlikti žvalgomieji tyrimai, kurie, žinoma, viso instituto padėties negali apibūdinti, tačiau konstatuoti tam tikras tendencijas jie yra pajėgūs.

Anoniminiu kolektyviniu interviu buvo ištirti 189 asmenys. Tarp jų - 116 užsienio kalbų (UKF) ir fizikos fakultetų (FF) II kurso studentų bei 53 istorijos-pedagogikos (IPF) III kurso studentai ir 20 bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų direktorių.

Keturiais uždavais interviu klausimais studentai turėjo įvertinti jiems jau skaitytų disciplinų dėstytojų požiūrį į mokytojo profesiją. Jų buvo klausama: koks jūsų specialybės dėstytojų bei pedagoginio ir metodinio ciklo, visuomeninių mokslų ir bendrojo lavinimo dalykų dėstytojų požiūris į mokytojo profesiją? Galimi uždari atsakymai: labai gerai vertina; gerai vertina; prastai vertina; nežinau, neparodo.

Po pateikto klausimo studentams buvo pasiūlyta prisiminti visas atitinkamo ciklo dalykų išklaustas disciplinas bei jų dėstytojus (jei tai sunku padaryti mintyse, pasinaudoti popieriaus lapeliu) ir juos sugrupuoti pagal pasiūlytus atsakymus, užrašant bendrą skaičių.

Be abejo, ši klausimų grupė tyrė ne objektyvią dėstytojų poziciją mokytojo profesijos atžvilgiu, o studentų subjektyvų dėstytojų pozicijos suvokimą. Pedagoginiu aspektu tai yra svarbiau, negu tikroji pačių dėstytojų nuostata.

Tyrimo rezultatai ir jų analizė. Buvo gauti 2645 dėstytojų nuostatų vertinimai. Studentų supratimu, 31% jiems skaičiusių paskaitas, vedusių seminarus, pratybas, laboratorinius darbus dėstytojų mokytojo profesiją vertino labai gerai, 25,5% - gerai, 10,5% - prastai, o apie 33% dėstytojų nuostatos

negalėjo pasakyti - skaito dalyką, o savo pozicijos mokytojo profesijos atžvilgiu neparodo.

Pagal dalykų ciklus geriausi atsiliepimai buvo apie pedagoginio ir metodinio ciklo dėstytojus - 47% jų mokytojo profesiją vertino labai gerai, 25% gerai, 7,5% prastai, 19,5% savo pozicijos neparodė.

Prasčiausiai atrodė bendrojo lavinimo dalykų dėstytojų nuostatos: 17% vertino labai gerai, 20% gerai, 11% prastai ir 52% savo pozicijos mokytojo profesijos atžvilgiu neparodė.

Ne mažiau įdomios yra ir pačių studentų nuostatos pedagogo atžvilgiu. Nuo jų, be abejo, gerokai priklauso ir dėstytojų nuostatų suvokimas. Šioms ypatybėms nustatyti buvo skirti 6 kolektyvinio interviu klausimai. Keturiuose iš jų buvo vertinama atskirų dalykų ciklų reikšmė profesiniam pasirėngimui, ir du specialiai tyrė pačių studentų profesinio kryptingumo ypatybes. Detaliau sustosime prie pastarųjų. Pirmasis šios grupės klausimas buvo suformuluotas taip: „Jeigu būtų galimybė iš naujo rinktis profesiją ir specialybę, ar pakartotumėte savo pasirinkimą:

- a) profesijos atžvilgiu,
- b) specialybės atžvilgiu“.

Uždari atsakymai - taip, ne, nežinau.

Antrasis klausimas buvo toks: „Kokiai profesinio kryptingumo grupei save priskirate?“ ir atsakymai - I (turiu profesinį ir dalykinį kryptingumą - noriu būti atitinkamos specialybės mokytojas); II (tik dalykinį - noriu būti istorikas, fizikas, bet ne mokytojas); III (tik profesinį - noriu būti mokytojas, tačiau ne tos specialybės, kurią studijuoju) ir IV (nė vieno kryptingumo - nenoriu būti nei mokytojas, nei studijuojamos specialybės specialistas).

Studentų atsakymai buvo tokie:

UKF	I-56%	II-36,5%	III-7,5%	IV-0%
IPF	I-40%	II-45%	III-7,5%	IV-7,5%
FF	I-60%	II-25%	III-10%	IV-5%
Iš viso:	I-51%	II-40%	III-8%	IV-1%

Taigi, kaip matome, gana nemažai studentų profesinio kryptingumo neturi. Šiai daliai studentų visi dėstytojai turėtų rodyti teigiamą nuostatą mokytojo profesinio darbo atžvilgiu. Ji reikalinga ir studentams, norintiems būti mokytojais, nes profesinis kryptingumas - dinamiška savybė, kurią galima ne tik įgyti, bet ir prarasti. Neigiamas ar indiferentiškas autoritetingų dėstytojų požiūris į mokytoją gali labai pakenkti ir su teigiamomis nuostatomis į institutą atėjusių studentų asmenybės formavimuisi.

Įdomūs, nors dėl mažo tiriamųjų skaičiaus ir nereprezentatyvūs, duomenys yra gauti iš bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų direktorių. Turint galvoje, kad direktoriai buvo studentais vidutiniškai prieš 15-20 metų, nebuvo prasmės jiems konkretinti klausimo apie atskirų dalykų ciklą jų dėstytojų nuostatas dėstytojų skaičiumi, pasitenkinta apytikriai % pagal atsakymą į klausimą: „Kokią dėstytojų poziciją mokytojo profesijos požiūriu jūs pajutote studijuodami?“ Aišku, šiuo procentu buvo išreikšta toli gražu ne reali padėtis, o apibendrinta, šiandieninė subjektyvi nuostata - dėstytojų pozicijų prisiminimas. Buvo atsakyta taip: jų studijų metais 30% dėstytojų mokytojo profesiją vertino labai gerai, 28% gerai, 5,1% prastai, 37% nežino, savo pozicijos neparodė.

Mokyklų direktoriai kolektyviniame interviu apytikriai pasakė ir kaip jų kolektyvo nariai vertina mokytojo profesiją: 40% mokytojų vertina labai gerai, 33% - gerai, 15% - prastai ir 12% - neparodo, nežino. Direktoriai nusakė 623 mokytojų požiūri. 35% direktoriai mokytojo profesiją vertino labai gerai, 55% - gerai, 10% savo nuomonės nepasakė.

Išvados

Subjektyvią studentų nuomonę apie tai, kaip instituto dėstytojai vertina mokytojo profesiją, patvirtino ir vidurinių mokyklų direktorių požiūriai. Skirtingų tiriamųjų populiacijų subjektyvių požiūrių sutapimas savo ruožtu rodo, jog yra objektyvi priežastis: t. y. dalis dėstytojų ne tik prastai ver-

tina mokytojo profesija, bet to neslepia ir nuo studentų. Ši neigiama nuostata, be abejo, turi įtakos būsimų specialistų asmenybės formavimui.

Tai kelia naujus uždavinius psichologijai ir aukštosios mokyklos pedagogikai: 1) atskleisti šios neigiamos dėstytojų nuostatos ir formuojamo specialisto profesiją specifika ir jos poveikį skirtingoms pagal savo profesines nuostatas studentų grupėms ir 2) parengti efektyvias šio poveikio neutralizavimo priemones.

Vilniaus valstybinis
pedagoginis institutas
Psichologijos katedra

Įteikta 1981 m.
birželio mėn.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Leninas V. Raštai, t. 15, p. 432-433.
2. Kalininas M. Apie komunistinį auklėjimą. - V., 1947, p. 41.
3. Krupskaja N. Rinktiniai pedagoginiai raštai. - Kaunas, 1960, p. 505-526.
4. Novodvorskis A. Aukštosios mokyklos dėstytojo profesinė etika. - V., 1974, p. 6.
5. Rushton J. P., Murray H. G., Pounomen S. Personality characteristics of university professors: teachers versus researchers. - In: Abstr. Guide XXIIInd Intern. Congr. Psychol. Leipzig, July 1980, vol. 2, p. 657.
6. Крягжде С. Психология формирования профессиональных интересов. - Вильнюс, 1981.
7. Макаренко А. С. О коммунистическом воспитании. - М., 1952, 536 с.

РОЛЬ ЛИЧНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

С. КРЯГЖДЕ

Резюме

Методом анонимного коллективного интервью изучалось восприятие студентами педагогического института отношения их преподавателей к профессии учителя. По мнению студентов, 31% преподавателей, читавших лекции и руководив-

ших семинарами и лабораторными занятиями, профессию учителя ценят очень положительно, 25,5% - положительно, 10,5 - отрицательно, позиция 33% преподавателей студентам неясна (эти преподаватели не проявляют своего отношения к профессии учителя). Отмечена разница (в пределах 35%) между преподавателями различных циклов дисциплин.

На основе выявленных тенденций обосновываются задачи дальнейших исследований.

PERSONALITY OF THE LECTURER IN TRAINING THE FUTURE TEACHER

S. KREGŽDĚ

S u m m a r y

The attitude of lecturers towards the profession of the teacher as seen by the students of the Pedagogical Institute is investigated. The method of collective anonymous interview was employed. It has been established according to the estimation of the students that 31 per cent of the teachers of the Institute delivering lectures, conducting seminars and laboratory works highly appreciate the teacher's profession, 25.5 per cent appreciate it positively, 10.5 per cent - negatively, and there are 33 per cent of lecturers whose attitude the students were unable to indicate. They consider that these lecturers do not try to express their attitude to the subject and to the teacher's profession. The difference in the attitudes among lecturers of different subject cycles is observed within the limits of 35 per cent.

On the ground of the revealed tendencies future tasks in the investigation of the problem are pointed out.